

WSTĘP

Rzadko można we współczesnym świecie spotkać osobę, która nie ma zawartej chociaż jednej umowy ubezpieczenia. Ubezpieczamy się od skutków nieszczęśliwych wypadków, od zdarzeń losowych, od odpowiedzialności cywilnej, na wypadek śmierci i dożycia, dodatkowo płacimy składkę ubezpieczeniową po to, żeby uzyskać uzupełnienie do świadczeń emerytalnych itd. Ubezpieczenia towarzyszą nam przez całe życie i to sprawia, że stale aktualna jest problematyka prawna związana z zawarciem umowy ubezpieczenia, jej wykonywaniem i dochodzeniem roszczeń w razie zajścia wypadku objętego ubezpieczeniem.

Spojrzenie z różnych punktów widzenia na świadczenia pieniężne ubezpieczyciela należne z umowy ubezpieczenia jest treścią niniejszego opracowania. Zamiarem jego inicjatorów – pracowników Katedry Prawa Gospodarczego i Handlowego Uniwersytetu Łódzkiego – jest wydawanie raz w roku zbioru artykułów poświęconych aktualnym problemom prawa ubezpieczeń, jako Roczników Prawa Ubezpieczeń w ramach „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica”.

Pierwszy tom zawiera dziesięć artykułów autorów pochodzących z kilku ośrodków akademickich w Polsce i z instytucji ubezpieczeniowych. Wspólne dla wszystkich opracowań jest rozważenie różnych okoliczności, które mogą spowodować odmowę spełnienia świadczenia przez zakład ubezpieczeń.

Pierwszy artykuł, przygotowany przez mgr. Bartosza Wojno z Departamentu Prawnego Komisji Nadzoru Finansowego, dotyczy legalności świadczenia usług ubezpieczeniowych i sytuacji uprawnionego do świadczenia z tytułu zawartej umowy ubezpieczenia wtedy, gdy okaże się, że zakład ubezpieczeń nie ma koniecznego zezwolenia na wykonywanie działalności ubezpieczeniowej. Jest to opracowanie z zakresu wpływu publicznoprawnej ochrony rynku ubezpieczeń na stosunki prywatnoprawne. Podobnej sfery powiązania stosunków publicznoprawnych z prywatnymi, wynikającymi z umowy ubezpieczenia, dotyczy ostatni zamieszczony artykuł. Dr Monika Szaraniec z Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie rozpatruje rolę i efektywność działalności Ubezpieczeniowego Funduszu Gwarancyjnego w razie niemożności spełnienia świadczenia pieniężnego wobec uprawnionego w przypadku upadłości ubezpieczyciela. Autorka postuluje dokonanie w interesie uprawnionych do świadczeń zmian ustawodawczych w odniesieniu do funkcji kompensacyjnej sprawowanej przez UFG.

Pozostałe artykuły dotyczą tylko prawa prywatnego. Dr Bartosz Kucharski z Uniwersytetu Łódzkiego omawia naruszenie obowiązku deklaracji ryzyka jako podstawy do odmowy spełnienia świadczenia przez zakład ubezpieczeń. Przedstawia charakter prawny obowiązku deklaracji, związek przyczynowy między nieujawnioną okolicznością a wypadkiem ubezpieczeniowym, winę ubezpieczającego w naruszeniu obowiązku deklaracji, naruszenie tego obowiązku przez inne osoby niż ubezpieczający oraz postulowany kształt obowiązku deklaracji. W kręgu niedopełnienia obowiązków przez ubezpieczających i wpływu takich zaniedbań na obowiązek świadczenia zakładu ubezpieczeń jest artykuł dr. hab. Marcina Orlickiego z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu na temat naruszenia obowiązku zapłaty składki ubezpieczeniowej jako podstawy do odmówienia przez ubezpieczyciela zapłacenia świadczenia pieniężnego. Wychoząc z trafnego założenia, że umowa ubezpieczenia jest umową wzajemną, autor omawia składkę ubezpieczeniową, uznając ją za odpowiednik świadczenia ochrony ubezpieczeniowej i na tym opiera obowiązki stron, w tym niewykonanie obowiązku zapłacenia składki przez ubezpieczającego i wpływ tego na obowiązek wypełnienia zobowiązania do zapłaty świadczenia pieniężnego przez zakład ubezpieczeń.

Kolejne dwa opracowania odnoszą się do okoliczności ogólnie wyłączaających odpowiedzialność w prawie cywilnym. W odniesieniu do odpowiedzialności z tytułu umowy ubezpieczenia mgr Beata Superson-Polowiec analizuje granice swobodnego kształtowania klauzuli siły wyższej przez ubezpieczyciela, będącej z jego strony przesłanką do odmówienia spełnienia świadczenia. Zagadnienie siły wyższej próbuje się badać poprzez kryteria kształtujące zasadę swobody umów w art. 353¹ k.c. W tym samym nurcie rozważań, który dotyczy okoliczności zwalniających od odpowiedzialności, mieści się artykuł prof. nadzw. dr. hab. Magdaleny Szczepańskiej z Uniwersytetu Warszawskiego. Dotyczy on winy umyślnej ubezpieczającego w ubezpieczeniach na życie. Autorka przedstawia niektóre zdarzenia po stronie ubezpieczonego, które wyłączają odpowiedzialność ubezpieczyciela, jak np. jego samobójstwo oraz popełnienie lub usiłowanie popełnienia przez niego umyślnie czynu przestępczego. Została też omówiona kwestia przyczynienia się uposażonego do śmierci ubezpieczonego.

Bardziej ogólnych kwestii dotyczy opracowanie dr. Szymona Byczko z Uniwersytetu Łódzkiego na temat interesu ubezpieczeniowego w odniesieniu do obowiązku spełnienia świadczenia przez zakład ubezpieczeń. Autor dokonał syntetycznej charakterystyki pojęcia i roli interesu ubezpieczeniowego, omówił konsekwencje braku takiego interesu w chwili zawierania umowy ubezpieczenia na ważność tej umowy, jak też konsekwencje braku interesu ubezpieczeniowego w chwili zajścia wypadku ubezpieczeniowego i powstania szkody z punktu widzenia obowiązku ubezpieczyciela do spełnienia świadczenia.

Kolejne trzy artykuły dotyczą roszczeń odszkodowawczych. Pierwszy z nich, napisany przez dr. Aleksandra Raczyńskiego z Uniwersytetu im. Adama

Mickiewicza w Poznaniu, charakteryzuje funkcję (zasadę) odszkodowawczą ubezpieczeń i wynikający z niej zakaz wzbogacenia się osoby uprawnionej z ubezpieczenia majątkowego. Autor prezentuje wpływ zasady odszkodowania na odmowę przez ubezpieczyciela spełnienia w całości lub w części świadczenia przewyższającego przyjęty w umowie zakres ochrony ubezpieczeniowej lub chroniony tą umową interes majątkowy. W artykule prof. nadzw. dr hab. Bernadetty Fuchs z Uniwersytetu Śląskiego rozważa się odmowę wypłaty odszkodowania przez ubezpieczyciela z powodu naprawienia szkody przez inny podmiot. Autorce chodzi zwłaszcza o przypadki, gdy podmiotem naprawiającym szkodę jest osoba zobowiązana do tego z innej podstawy prawnej, np. z tytułu czynu niedozwolonego, w stosunku do której ubezpieczyciel miałby ewentualne roszczenie regresowe. Kwestię regresu i wnioski końcowe poprzedza analiza odszkodowania ubezpieczeniowego i jego funkcji, wysokości szkody w stosunku do wysokości odszkodowania, znaczenie art. 824¹ k.c. dla określenia wysokości odszkodowania z umowy ubezpieczenia, zachowanie terminu świadczenia, do którego jest zobowiązany ubezpieczyciel i powstrzymanie się zakładu ubezpieczeń ze spełnieniem świadczenia.

Przyczyny prawne pozwalające ubezpieczycielowi na odmówienie spełnienia świadczenia zamyka artykuł dr Małgorzaty Serwach z Uniwersytetu Łódzkiego, odnoszący się do zagadnienia przedawnienia roszczeń uprawnionego. Jak pisze autorka, kwestia ta była do niedawna niedoceniana przez praktykę ubezpieczeniową, ale obecnie sytuacja się zmieniła, na co wpływ ma także unormowanie przedawnienia w przepisach ubezpieczeniowych. W opracowaniu jest mowa o zagadnieniach ogólnych dotyczących przedawnienia roszczeń, o przedawnieniu roszczeń deliktowych w odniesieniu do przedawnienia roszczeń ubezpieczyciela z tytułu ubezpieczenia OC, a na koniec o kwestii przerwania i zawieszenia biegu terminu przedawnienia roszczeń.

Z dokonanego przeglądu treści pierwszego numeru Roczników Prawa Ubezpieczeń, poświęconego problematyce sytuacji prawnych umożliwiających ubezpieczycielowi odmówienie wypłacenia świadczenia pieniężnego ubezpieczonemu wynika, jak wiele jest nadal w tym zakresie kwestii wymagających analizy prawnej i jej stałego pogłębiania. Oczekuje tego praktyka ubezpieczeniowa, w pierwszej kolejności stając się przedmiotem zainteresowania zakładów ubezpieczeń, ale zaraz potem szerokich rzesz ubezpieczających i ubezpieczonych z licznych umów ubezpieczeń osobowych i majątkowych. Na wyjaśnienie wątpliwości prawnych ogromne znaczenie wywiera orzecznictwo sądowe, które powinno być obecne we wszelkich opracowaniach z zakresu wykonywania obowiązku świadczenia przez ubezpieczycieli. W kolejnych publikacjach przygotowywanych w ramach Roczników Prawa Ubezpieczeń zostanie zwrócona szczególna uwaga na prezentowanie i komentowanie dorobku orzecznictwa.

Wyrażam nadzieję, że inicjatywa systematycznego przedstawiania ważnych zagadnień prawa ubezpieczeń w formie artykułów prezentujących corocznie

aktualne osiągnięcia badawcze, a może również towarzyszących temu seminariów, spotka się z życzliwym przyjęciem i uzupełni opracowania obecne już na rynku wydawniczym. Inicjatorowi przedsięwzięcia, Panu Doktorowi i Adwokatowi Szymonowi Byczko, który podjął się roli redaktora odpowiedzialnego za przygotowanie kolejnych Roczników, należy życzyć udanego wyboru aktualnych tematów i powodzenia w gromadzeniu jak najwartościowszych opracowań znakomitych autorów zajmujących się prawem ubezpieczeń gospodarczych.

Wojciech J. Katner